

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Barnarbete för barnets bästa?

En analys av klädindustrin i Bangladesh utifrån Travis Hirschis teori om sociala band

LUNDS
UNIVERSITET

Författare: Michelle Vernier
Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp
Internet
Vårterminen 2014
Handledare: David Wästerfors

Abstrakt

Författare: Michelle Vernier

Titel: Barnarbete för barnets bästa? En analys av klädindustrin i Bangladesh utifrån Travis Hirschis teori om sociala band

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp, Internet**Handledare:** David Wästerfors

Universitet: Lunds Universitet, Sociologiska institutionen, vårterminen 2014

Uppsatsen fokuserar på Bangladesh, ett land vars välfärd bygger på klädindustrins import och export. Uppsatsen önskar belysa hur barnarbete påverkar barnen, både deras vardag och framtid. Travis Hirschis teori om sociala band är relevant eftersom den bland annat pekar ut "legitima aktiviteter" såsom arbete eller skola som brottspreventivt. Mitt syfte är att utreda vad som talar för och vad som talar emot att betrakta juridiskt reglerat barnarbete som "barnets bästa" och som brottsprevention. Målet med uppsatsen är att analysera relationen mellan barn och arbete i klädindustrin i Bangladesh samt belysa denna relation med hjälp av Travis Hirschis teori om sociala band. Det är bevisat att barnarbete förekommer i hög utsträckning men det är oklart vad det egentligen innebär.

Studien omfattar en stor insamling av sekundärmaterial från vetenskaplig litteratur, artiklar och journalistiska texter om ämnet. Materialet har jämförts med Hirschis begrepp sociala band för att utröna om det finns samband mellan "barnets bästa", brottsprevention och barnarbete. Min slutsats är att barnarbete i sig själv inte nödvändigtvis har en negativ inverkan på barn (alltså svaga sociala band till det konventionella samhället) utan det är arbetsplatsens miljö som i hög grad avgör den frågan. Barnarbete kan motverka att barn dras med i kriminalitet men det kan även utgöra en arena där barn kommer i kontakt med kriminella individer.

Nyckelord

Barnarbete, Bangladesh, klädindustrin, sociala band, brottsprevention, Travis Hirschi

"Barn är en tredjedel av vår befolkning och hela vår framtid"
(Promotion of Child Health 1981: XX).

Förord

Uppsatsen berör ett ämne som ligger mig varmt om hjärtat. Med stor hjälp från handledare David Wästerfors hoppas jag att arbetets slutsatser kan användas i praktiken för att hjälpa barn inom klädindustrin. Vidare önskar jag tacka Hannes Stahrberg och Emil Rytterstedt för feedback under arbetets gång.

Innehållsförteckning

Introduktion	1
Syfte.....	1
Problemformulering och frågeställningar	2
Definition av begrepp.....	2
Metod.....	3
Avgränsningar.....	4
Urval av data	4
Vetenskapliga verk	5
Organisationers texter	6
Medieartiklar	7
Etiska aspekter och andra utmaningar	8
Genomförande.....	9
Bakgrund och tidigare forskning	10
Teori	12
Val av teori.....	12
Introduktion av teori	13
Kritik mot teorin.....	14
Analys.....	16
Barnarbete som stärker sociala band	16
Barnarbete som försvagar sociala band.....	22
Långsamma förändringar eller hastigt hopp.....	27
Slutsats.....	28
Referenser:.....	30

Introduktion

Att barn fortfarande arbetar inom klädindustrin i Bangladesh är ett faktum. Men barnarbete i sig måste inte vara skadligt för barn utan det är vilka förhållande som arbetet sker under som anses avgörande (United Nations International Children Emergency Fund [UNICEF] 2009). Hur bör man på bästa sätt bemöta barnarbetet för att öka barnens välmående och framtidsutsikter? Bör man av princip låta allt barnarbete förbli förbjudet för att "fel är alltid fel" eller ska man legalisera barnarbete och se det som en "praktisk utbildning" som ökar barnets förutsättning att få anställning som vuxen? Mår barnen dåligt av att klassas som kriminella när de arbetar trots förbud? Slutligen: hjälper barnarbete inom klädindustrin barnen att hålla sig ifrån grövre kriminalitet som gängkriminalitet och prostitution eller är barnarbete rent av en inkörsport för många barn till att bli kriminella? Kanske finns det barn som identifierar sig själva som kriminella när de arbetar, vilket lagstiftningen förbjuder, och därför begår andra brott eftersom de redan "begått ett brott"?

Denna uppsats berör dessa frågeställningar. I jakten på svar använder jag mig utav sociologen och kriminologen Travis Hirschis (2002a) teori om sociala band för att utreda vilken inverkan barnarbete inom klädindustrin i Bangladesh har på barn och kriminalitet. Genom att beakta teorin om vad som gör att en individ inte blir kriminell försöker jag utröna om samma sociala band går att tillämpa på fenomenet barnarbete i Bangladesh.

Syfte

Mitt syfte är att utreda vad som talar för respektive emot att betrakta juridiskt reglerat barnarbete som likvärdigt med barnets bästa och som brottsprevention. Barnarbete inom klädindustrin i Bangladesh är ett ämne som är högaktuellt eftersom det under de senaste åren har fått stor medial uppmärksamhet. Fokus i uppsatsen ligger på Bangladesh eftersom det är ett land vars välfärd klädindustrin. Travis Hirschis (2002a) teori om sociala band är relevant då den bland annat pekar ut "legitima aktiviteter" såsom arbete eller skola som brottspreventivt. Uppsatsens mål är att analysera relationen mellan barn och arbete i klädindustrin i Bangladesh samt belysa denna relation med hjälp av teorin om sociala band. Uppsatsen syftar främst till ny kunskap på området men mynnar också ut i förslag på hur barnen bäst kan hjälpas i framtiden.

Problemformulering och frågeställningar

Klädindustrin är idag en miljardindustri som direkt påverkar nästan varje enskild människa. I Bangladesh är landets BNP i hög grad beroende av klädindustrin eftersom det utgör den främsta import- och exportindustrin. Utöver detta har landet låg skolnärvaro och även om hela 91,5 procent (mätt år 2010) av alla barn påbörjar grundskolan är det långt ifrån alla som avslutar den (Daleke red. 2011 b). Detta leder till att barnarbete är omfattande och socialt accepterat i landet. Totalt är tretton procent av landets barn involverade i arbete (UNICEF 2011: 1). Enligt Bangladeshs regering arbetade runt 100 000 barn inom klädindustrin år 1992 (Nielsen 2005: 565) av en befolkning på cirka 112 430 968 invånare (Daleke red. 2011 a). Studier visar att barnarbete har ökat i takt med att klädindustrin har fått sitt fäste i Bangladesh (Nielsen 2005: 566). Det går inte att säkert veta vilken inverkan barnarbetet inom klädindustrin i Bangladesh har på barnen. Uppsatsen försöker analysera för- och nackdelar med barnarbete inom klädindustrin med fokus på Bangladesh.

De frågeställningar jag utgår ifrån är:

- Kan legalisering av barnarbete inom klädindustrin i Bangladesh fungera som brottsprevention, utifrån Hirschis teori om sociala band? Vad talar för och emot?
- Ligger det i barnets bästa att legalisera barnarbete inom klädindustrins i Bangladesh?

Definition av begrepp

Det finns ett flertal begrepp som behöver förtydligas för att undvika missförstånd.

Med *barnarbete* avses arbete utfört av barn i åldern 5-14. För barn mellan 5-11 år räcker det med en timmes "ekonomisk aktivitet" per vecka eller minst 28 timmars hushållsarbete för att det ska klassas som barnarbete, enligt FN. För barn mellan 12-15 år krävs minst 14 timmars ekonomisk aktivitet eller 28 timmars hushållsarbete i veckan (UNICEF 2013). Timantalet kan även variera beroende på vilken form av industri som barnet arbetar inom.

Med *klädindustrin* avses fabriker i Bangladesh som importerar tyger från andra länder som i fabriken sys ihop till färdiga produkter och sedan exporteras till västvärlden, främst USA och

Europa. Av geografiska anledningar blir det naturligt att fokusera fabriksprocessen från tygrulle till färdigt plagg. Detta eftersom Bangladesh klimat har lett till att närapå ingen tygproduktion sker i landet. Oftast importeras tyget för att sedan skickas direkt till klädfabriker.

Med *barn* avses varje människa under 18 år i enlighet med UNICEF:s definition enligt Barnkonventionen (UNICEF 2009).

Barnets bästa grundas på Barnkonventionen. Det är även av hög relevans att ta i beaktande studier på barns välmående och egna erfarenheter. Även om det som barnet själv vill inte alltid är förenligt med vad som barnet anses må bäst av (Boyden & Myers 1998: 13) är det viktigt att barnens röst blir hörd när det handlar om deras vardag. Med *barnets bästa* avses Barnkonventions princip:

"Vid alla åtgärder som rör barn 'skall barnets bästa komma i främsta rummet'. Principen kan härledas ur två grundläggande tankar som båda har satt sina spår i konventionen: Att barn har fullt och lika människovärde och att barn är sårbara och behöver särskilt stöd och skydd." (SOU 1997)

Andra relevanta begrepp, i synnerhet sociala band, förtydligas i uppsatsens teoriavsnitt.

Metod

Här förklaras varför uppsatsen är en litteraturstudie och varför den baseras på Hirschis teori om sociala band. Vidare redogör jag även för använd metod, etiska aspekter och avgränsningar.

Målet med uppsatsen har varit att använda Hirschis teori för att utreda för- och nackdelar med juridiskt legaliserat barnarbete som barnets bästa och brottsprevention. Uppsatsen är en litteraturstudie med deduktiv ansats eftersom jag utgått ifrån Hirschis teori om sociala band och försökt undersöka om, och på vilka sätt, den kan tänkas stämna för mina frågeställningar. Det yttersta syftet för varje teoretisk studie är att resultatet kan förbättra kunskapen om ett visst ämne och därefter, i förlängningen, kunna ändra saker i praktiken. Studien fokuserar på barnarbete i

Bangladesh och för att studien ska bli användbar i praktiken är den ursprungliga frågan "vad gör att barnen mår så bra som möjligt?" För att lättare operationalisera valde jag att arbeta med termen *barnets bästa* eftersom FN och UNICEF har klargjort begreppet genom många studier och exempel. Fokus om barnarbete kan fungera som brottsprevention har hög relevans eftersom kriminalitet är en stor ekonomisk kostnad för samhällen och de flesta kriminella börjar sin bana i ung ålder. Därför ligger det i Bangladesh intresse att så tidigt som möjligt fånga upp barn från att hamna utanför samhället och riskera att vända sig till kriminalitet.

Avgränsningar

Jag har valt att fokusera på klädindustrins steg "från tygrulle till färdigt plagg" eftersom detta är mest relevant för Bangladesh. Bangladesh är ett passande land för denna studie eftersom deras ekonomi till stor del bygger på klädindustrin (Lewis 2011: 142) och industrin har bidragit väsentligt till landets tillväxt de senaste decennierna. Det är även ett land där man har dokumenterat att barnarbete förekommer och under de senaste åren har flera katastrofer och avslöjanden om klädindustrin i landet uppmärksammats av medier, vilket gör att ett rikt material går att finna.

Avgränsningen till barnarbete har främst gjorts av praktiska skäl eftersom studien skulle bli för omfattande för en kandidatuppsats om den innefattat hela befolkningens arbete inom klädindustrin. Det skulle vara alltför många faktorer att ta hänsyn till. Uppsatsens validitet skulle sjunka och risken för skensamband skulle öka. Vidare intresserade jag mig för lagstiftningen som förbjuder just barns arbete, vilket inte förekommer för vuxna eller andra enskilda grupper.

Jag valde att fokusera på arbetare inom klädfabriker eftersom klädindustrin är en internationell industri som påverkar nästintill varje individ på vår jord. Därför finns ett behov av forskning inom området då miljoner av människor indirekt och direkt påverkas av produktionen av de plagg vi bär varje dag.

Urval av data

Litteraturen valdes fram genom att först använda utvalda sökord på Lunds universitets databaser för att underlätta sökningen efter texter med god källkritik. Vidare kontrollerade jag dessa texters

referenser för att finna mer relevant data till uppsatsen. Sedan använde jag mig av Libris hemsida (2014) för att finna fler böcker. Slutligen vände jag mig av praktiska skäl till Stockholms universitetsbibliotek eftersom deras Geobibliotek (geografi) har relevant litteratur om Bangladesh medan huvudbibliotekets arbetsrättsavdelning har mycket information om barnarbete och deras avdelning för kriminologi gav litteratur om Travis Hirschi.

Den litteratur om Hirschis teori som har använts för uppsatsen är främst Hirschis egna böcker så som *Causes of delinquency* (2002a) och *The craft of criminology: selected papers* (2002b). Vidare anför jag andra texter av Hirschi (Gottfredson & Hirschi: 1993; Gottfredson & Hirschi: 1994) samt andra forskares texter om Travis Hirschis teorier (Pratt, Gau & Franklin: 2011; Taylor: 2001) för att fördjupa mig i hans olika begrepp och erhålla en bakgrund till hans resonemang. Vidare använde jag mig utav Williams & McShanes bok *Criminological theory* (2004) för att kontextualisera Hirschis teorier.

För att erhålla så aktuell information om barnarbete och Bangladesh nuvarande situation använde jag mig både av böcker men även vetenskapliga artiklar (Lewis: 2011; Goen, Ling & Myers: 1998; Joshi: 2006) och andra publiceringar, så som UNICEF:s artiklar. För att få adekvat information om exempelvis befolkningsantal använde jag hemsidan *Landguiden*. För att få information om enskilda händelser och olyckor inom klädindustrin i Bangladesh så användes artiklar från exempelvis *The Guardian* och BBC.

Vetenskapliga verk

- *Uppdrag: Forskning: konsten att genomföra kvalitativa studier* av Wästerfors & Sjöberg användes för att öka min förståelse för hur man på ett adekvat sätt genomför en kvalitativ studie.
- *What is sociology?* av Elias lästes för att lättare applicera en kvalitativ studie inom det sociologiska fältet.
- *Positive criminology* av Gottfredson & Hirschi är en antologi som gav god förståelse för Hirschis utgångspunkter och tankar i kriminologi.

- *Causes of delinquency* och boken *The craft of criminology: selected papers* av Hirschi gav fördjupad kunskap om Hirschis teori om sociala band.
- *Criminological theory* av Williams & McShane hjälpte mig med en utifrånblick på Hirschis teori om sociala band.
- *Child labour and school attendance: evidence from Bangladesh* av Khanam (2006) och *Sense in sociability? Maternal education, social capital and child schooling in rural Bangladesh* av Mohammad (2008) är de två vetenskapliga artiklar som ger mest utförlig information om hur skolgången ser ut för barn i Bangladesh och angående frågan om barnarbete motverkar skolgång.
- *Economic and Cultural Forces in the Child Labour Debate: Evidence from Urban Bangladesh* av Delap (2002) är en vetenskapliga artikel om hur Bangladesh kultur och landets förhållanden påverkar barnarbete och synen på barnarbete.
- *Bangladesh: politics, economy and civil society* av Lewis (2011) ger en bild av hur Bangladeshs samhälle ser ut idag och vilken inverkan landets historia haft på utvecklingen.
- *The End of Textiles Quotas: A Case Study of the Impact on Bangladesh* av Montfort & Yongzheng och *Bangladesh* av Wingborg förklarade vilken viktig roll som klädindustrin spelar för Bangladesh som stat.
- *The politics of corporate responsibility and child labour in the Bangladeshi garment industry* av Nielsen berör vilken roll klädföretag spelar i barnarbete i Bangladesh.
- *Child labour: a world history companion* av Hobbs, McKechnie & Lavalette (1999) bidrog till förståelse för hur barnarbete har sett ut genom tiderna i världen mer allmänt.
- *Child labour: issues, challenges and laws* av Joshi (2006) handlar om varför barn är mer utsatta för missförhållanden inom arbetsmarknaden än vuxna anställda.

Organisationers texter

- *Landguiden* (ansvarig utgivare Daleke) ger information om Bangladesh så som antal barn som går i skolan och hur stor landets befolkning är.

- *Bangladesh* av Naripokkho och UNICEF:s artiklar *Bangladesh; Challenges facing the children of Bangladesh; UNICEF Annual Report 2012 for Bangladesh* och *Addressing child labour in the Bangladesh garment industry 1995-2001* gav aktuell information med hög validitet om hur situationen ser ut i Bangladesh för barn.
- *What works for working children* av Goen, Ling & Myers (1998) handlar om vad som är bäst för barnen i barnarbete, till skillnad från de flesta böcker som utgår ifrån hur barnarbete påverkar samhället, hur det ser ut ur ett ideologiskt perspektiv eller vad vuxna anser om barnarbete. Boken är framtagen av organisationen *Rädda Barnen*.
- *Accelerating Action Against Child Labour: Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work* från (2010) *International Labour Office* (ILO) ger en tydlig bild av vad man gjort i världen för att motverka barnarbete.
- *Children in hazardous work: What we know, what we need to do* från *International Programme on the Elimination of Child Labour IPEC: 2011*) behandlar om det finns barnarbete och barns risk för att utsättas för brott.
- *Barnarbete* (2013) från UNICEF klargör vad som definierar "barnarbete" som begrepp.
- *Barnkonventionen* från UNICEF används för att definiera vad som bör ses som "barnets bästa" som begrepp. Vidare tydliggjorde SOU 1997:116 (*Barnets bästa i främsta rummet*) hur begreppet vuxit fram.

Medieartiklar

- *Bangladesh garment factories still exploiting child labour for UK products* av Brignall & Butler är en artikel i *The Guardian* som ger inblick i hur omvärlden uppfattar barnarbete i Bangladesh.
- *Dhaka factory collapse: No compensation without DNA identification* av Deith är en artikel från BBC om hur olyckor inom klädindustri påverkar arbetarna.
- *Buried alive* och *Keep buying* som gavs ut i tidningen *New Internationalist* återberättar mer specifikt den olycka år 2013 då en klädfabrik i Dhaka rasade ihop.

- *Utbrett barnarbete i Sverige under 1800-talet* av Forsström är en artikel i *Dagens Nyheter* som återger hur barnarbete strukturerades i Sverige på 1800-talet.
- *Even babies are put to work* och *Why children work* av Searbook (1999; 2009) är två journalistiska artiklar med argument mot barnarbete som ger ett belysande exempel på hur media porträtterar barnarbete.

Etiska aspekter och andra utmaningar

I Bangladesh är endast runt fyrtioåtta procent av befolkningen folkbokförd. Det är oklart hur många av landets barn som registreras vid födsel. Vidare beräknades att fyrtio procent av landets befolkning är under arton år (UNICEF 2012: 1). Detta i kombination ledde till att det var mycket svårt att finna tillförlitlig statistik och information om hur stor andel av barnen i Bangladesh som är involverade i barnarbete. En annan svårighet var att finna adekvat statistik över barnarbete eftersom det troligen finns ett stort mörkertal. Den låga mängden av registrering bidrar också till att barnen i Bangladesh är mer utsatta för barnarbete (Ibid.). För att hantera detta problem användes både bangladeshiska nationella siffror men även hjälporgans siffror, som UNICEF, för att öka reliabiliteten. I analysen är det inte heller nödvändigt att ange exakt hur många barn som påverkas av barnarbete utan det relevanta är den stora omfattningen. Genom att studera den officiella statistiken som vittnar om en hög andel barn gjorde jag antagandet att det möjligen rör sig om än fler barn, eftersom dokumentationen är bristfällig. Baserat på de officiella siffrorna drogs slutsatsen att andelen barn är tillräckligt stor för att det var relevant att utreda vilken inverkan som barnarbete har på barnen i Bangladesh. Även om många av barnen inte får sin röst hörd är det relevant att studera de intervjuer och uttalande som finns från barnen, eftersom dessa kunde betraktas som stickprov. Deras uttalanden är exempel på vilken syn barnen i Bangladesh har på sin egen vardag och om barnarbete (Boyden & Myers 1998: 170-171).

Svårigheten med att använda dokument som källa var att datan alltid blir sekundär och en stor mängd information har sorterats bort av dess författare (Sjöberg 2008: 48). Detta är ett givet faktum, men vad författaren valt att utelämna leder till en vinkling (medveten eller omedveten) som har påverkat hur jag i min tur tolkat vad som står. Enligt Sjöberg (2008: 30) är det av stor vikt att noggrant analysera vad man betraktar som "relevant litteratur" för ens forskning. En text

kan betyda olika, beroende på läsarens tolkning och referenser; därför var jag noggrann med vem det är som producerat materialet och vad som var dess ursprungliga syfte. Det jag sökte uppmärksamma främst var att finna så aktuell data och litteratur som möjligt eftersom klädindustrin är ett snabbt föränderligt område. Dessutom ökade det chansen för högre validitet på forskningen eftersom vi hela tiden lär oss alltmer om hur man adekvat bör genomföra studier. Med det sagt finns det givetvis äldre studier som håller lika hög nivå som idag.

Genomförande

Utgångspunkten för uppsatsens metod har varit att samla en stor mängd data i form av lagtexter, artiklar, litteratur och statistik. I min läsning av detta material har jag försökt bedöma om uppsatsens syfte och frågeställningar var realistiska och successivt försökt nyansera dem. Jag riktade in mig på ett minimum av 15 separata källor för att öka reliabiliteten. Texter söktes i databaserna: Ebscohost, Lunds universitets biblioteksdatabas (Lovisa) samt genom andra databaser.

Använda sökord:

Child labour	Factory	Social strain theory
Bangladesh	Garment industry	Travis Hirschi
Barnkonventionen Dhaka	Sociala band	UNICEF

Totalt insamlades ett femtiotal digitala källor och cirka 20 böcker. Materialet betraktades sedan källkritiskt och sållades. Validiteten på källorna kontrollerades och sedan antecknades relevant information. I anteckningarna delades empirin upp under olika rubriker som *positivt med barnarbete* eller *kritik mot Hirschis teori*. Först låg fokus på att kontrollera om jag kunde samla ihop en tillräcklig kvantitet för att uppsatsens frågeställningar skulle kunna besvaras. Därefter började jag söka efter mer specifika uppgifter som jag saknade, exempelvis hur stor populationen är i Bangladesh. Vidare fokuserade jag lagtexter om barnarbete, skolgång och barns rättigheter. Sedan användes internationella organ som bidragande källor. Målet var att sammanställa en informativ text av all data och vidare en analys där jag sökt svara på min studies syfte. Slutligen läste jag litteratur om Hirschis kontrollteori och metod för en litterär studie för att skriva min

uppsats så adekvat som möjligt. För att kritiskt granska teorin använde jag mig utav Norbert Elias råd om att först granska teorins validitet, sedan undersöka hur pass bra teorins resultat passade in på min studie och om det fanns fler områden där teorin var applicerbar (Elias 2012: 153f.).

Bakgrund och tidigare forskning

År 1971 blev Bangladesh självständigt från Pakistan (Daleke red. 2014). Landet ligger geografiskt ofördelaktigt och drabbas årligen av översvämningar och andra naturkatastrofer (Lewis 2011: 6, 171f.). Enligt UNICEF:s statistik är cirka 60 miljoner av Bangladesh befolkning under 18 år gamla, vilket år 2012 motsvarade 40 procent av landets befolkning (UNICEF 2012; UNICEF 2014a). Bangladesh är ett av världens fattigaste och mest folktäta land med 162 miljoner invånare (Lewis 2011: 13). Huvudstaden Dhaka hade år 2001 10 miljoner invånare (år 2001) varav hela 3,4 miljoner levde i total fattigdom (Ibid: 162). Detta har lett till att landet har varit beroende av NGOs (*non-governmental organisations*). Under 1980-talet lockades internationella klädföretag till Bangladesh eftersom landet, de låga lönerna och skattefrihet bidrar till lägsta möjliga produktionskostnader. Detta ledde till att landets klädindustri började växa (Wingborg 2014; Hobbs McKchenie & Lavalette, 1999: 16). Även om de statliga myndigheterna har höjt minimilönen i flera omgångar är det fortfarande den lägsta i världen inom klädindustrin eftersom landets inhemska företag inte anser sig ha utrymme att höja lönerna. Detta beror troligen även på att det finns ett nära socialt eller familjeband mellan fabriksägarna och landets politiska ledning (Ibid.).

Textil- och klädindustrin är världens tredje största exportör av kläder, efter Kina och Turkiet (Lewis 2011: 1, 148). Detta gör att landets BNP, sedan 1980-talet, i hög grad är beroende av klädindustrins export men det har också bidragit till att landets sociala utveckling gått framåt i hög takt (Ibid: 142,158; Mohammad, 2008: 2008: 4). Majoriteten av fabrikena ligger kring huvudstaden Dhaka (Mlachila & Yang 2004: 2). Idag beräknas klädindustrin sysselsätta cirka 3,5 miljoner av befolkningen men beräknas indirekt stödja 10-15 miljoner av invånarna. Därför är det en viktig industri för att bekämpa fattigdom och hela nittio procent av de anställda är kvinnor (Lewis 2011: 148; Montfort & Yongzheng 2004:2-3). År 1992 beräknades mellan 50 000 och

100 000 barn arbeta inom klädindustrin (Nielsen 2005: 565). Regeringen står för den högre siffran men det är mycket svårt att få exakta siffror eftersom majoriteten av barnen inte har formella anställningsavtal. Samma år lagstiftade landet om en åldersgräns på fjorton år för att arbeta inom klädfabriker (UNICEF & ILO, 2004: 6). För barn mellan 14 och 18 år är det lagligt att arbeta så länge det inte påverkar barnets studier. Det är inte ovanligt att barnen arbetar 10-14 timmarspass och det förekommer ofta att lönen betalas ut för sent och ibland inte alls (Nielsen 2005: 566). Enligt en undersökning gjord år 1999-2000 är drygt 6,8 miljoner barn i åldern 10-14 år ekonomiskt aktiva (har arbete med inkomst), vilket motsvarar nästan fyrtio procent av alla barn i samma ålder. Det motsvarar cirka elva procent av landets totala arbetskraft (Khanam 2006: 3).

Låt mig nu rama in uppsatsämnet i lite friare stil. Det är tidigt en onsdagsmorgon i Dhaka, Bangladesh. Klädfabriken Rana Plazas personal är i full fart med att starta dagens arbete. De anställda är oroliga eftersom de redan dagen innan har noterat sprickor i väggarna och byggnaden har klassats som osäker men eftersom fabriken chef hotar med en månads avdrag på lönen väljer de flesta att återvända till jobbet. Strax före kl. 09 på morgonen den 24 april 2013 rasar byggnaden ihop. Totalt omkommer 1129 personer och runt ytterligare 2500 skadas. Sökandet efter överlevande pågår i nästan tre veckor. Under den tiden framkommer det både att nödutgångarna varit låsta (för att förhindra stölder från fabriken) och att den fjärde våningen på huset var byggd helt utan tillstånd. Detta är historiens hittills största olycka inom klädindustrin (Deith, 2013). En av de drabbade är fjortonåriga Yanoor som arbetade i fabriken den dagen och fick sitt ben krossat av en pelare som rasade. Ett år och ett flertal operationer senare kan hon fortfarande inte använda sitt ben (Deith, 2013). Hennes främsta önskan är att bli frisk så hon återigen kan hjälpa till att försörja hennes sex yngre syskon. Det är av stor vikt att ha i åtanke att det var långt fler än de omkomna och de skadade vars liv påverkas av olyckan. Eftersom enbart de som kunde visa upp ett giltigt anställningsbevis och som kunde bevisa att familjemedlemmen varit på jobbet den dagen hade chans att få ut någon ersättning var det många familjer som förlorade all sin inkomst vid olyckan. Det dröjde länge innan ersättningen betalades ut och majoriteten fick ingen alls. Yanoor var en av dem. Efter olyckan vände västvärlden sina ögon mot Bangladesh. Många reagerade starkt på de förhållanden som de anställda på klädfabrikerna arbetade under och att många av de anställda var minderåriga. Vissa slutade handla kläder med etiketten "Made in Bangladesh". Andra krävde att de internationella klädföretagen behövde ta sitt

ansvar, även kallat *corporate social responsibility* (CSR).

Hela åttio procent av Bangladeshs export bygger på klädindustri och det finns inget annat land som är så beroende av enbart en exportsektor (Daleke 2011c; Montfort & Yongzheng 2004: 1; New Internationalist 2006: 16). Eftersom landets BNP är helt beroende av klädindustrin hörsammades kritiken och tusentals barn fick sluta arbeta inom sektorn. Enligt undersökningar påbörjade inte ett enda av dessa barn sin skolgång. Istället gick de direkt till andra jobb (ofta inom jordbruk och hushåll), tiggeri och/eller prostitution (Boyden & Myers 1998: 221). Troligen var syftet med västvärldens kritik att skapa en bättre vardag för de berörda barnen. Men frågan är: hur uppnår man barnets bästa?

Barnarbete finns över hela jorden men det är stor skillnad på flickan som delar ut tidningar på helger för att spara ihop till en ny mobil och ett barn som mot sin vilja arbetar obetalt 14 timmarspass om dagen i en skadlig fabriksmiljö. Sedan år 2000 har klädfabriker i Bangladesh haft många olyckor, exempelvis bränder och ras, att det klassas som lika farligt att arbeta där som i gruvorna i Kina (*New Internationalist* 2004: 8). Vad som ses som barnarbete i en kultur, ses enligt andra traditioner som att "barnet hjälper" och att det är en självklarhet i hemmet (Boyden & Myers 1998: 22-23). Därför var det nödvändigt att nyska vilken form av barnarbete studien skulle baseras på. Valet blev barnarbete i Bangladesh klädfabriker.

Teori

Val av teori

Travis Hirschi är idag en av kriminologins mest citerade kriminologer och sociologer, enligt John H Laub (Hirschi, 2002b: XI). Mellan 1970-1991 gjordes hela 71 empiriska studier som baserades på teorin (Hirschi, 2002b: XVII), vilket innebär att den har kritiserats och utvecklats och validiteten har bekräftats. Vidare visar det även att teorin är applicerbar på många spridda områden och även är relevant för mina frågeställningar. Även om Hirschi i grunden är sociolog

har hans forskning främst legat inom det kriminologiska fältet. Hirschi är främst känd för sina teorier om sociala band och självkontroll. Hans teori om sociala band är en utveckling av Émile Durkheims tankar om social kontroll och handlar om varför en individ *inte* blir kriminell, istället för att analysera varför individer blir kriminella. Teorin är relevant för denna studie eftersom den gav stöd för hur jag kunde analysera om barnarbete är brottsförebyggande eller inte. Vidare kunde teorin appliceras för att utreda om barnarbete är gynnsamt för "barnets bästa". Detta är intressant eftersom Hirschis teori aldrig har verkar ha använts för att utreda en liknande frågeställning tidigare. Dock har den använts för att bland annat utreda narkotika-användning.

Introduktion av teori

Travis Hirschis teori om sociala band (*theory of social bond*) är en kontrollteori vilket innebär att fokus ligger på varför en individ väljer att lyda samhällets normer och förbli laglydig istället för att fokusera på varför någon blir kriminell, vilket är utgångspunkten i "klassiska skolan" (Hirschi, 2002a: 10). Sociala kontrollteorier är en av många kontrollteorier som grundar sig i Émile Durkheims tankar som menar att det måste finnas kriminalitet i varje samhälle för att upprätthålla ordning och motverka anomi. Genom kriminalitet skapas gränser för vad som är moraliskt och juridiskt acceptabelt i ett samhälle (Williams & McShane:195f.).

Hirschi hävdar att legitima åtagande som jobb eller skolgång motverkar kriminalitet. Han studerade vad som gör att individer inte blir kriminella istället för att utgå ifrån varför individer begår brott. Hirschi menar (Cohen & Land 1987: 51) att det ligger i människans natur att vilja tillfredsställa sina behov och ibland blir lösningen ett kriminellt agerande v. Det är när det uppstår differens mellan förväntningar och möjligheter som de sociala banden försvagas. Enligt Hirschi uppkommer kriminalitet när sociala band försvagas eller försvinner (Cohen & Land 1987:1;44ff.). De flesta individer har utvecklat starka sociala band till det konventionella samhället. Det är därför majoriteten av befolkningen är laglydiga. I de sammanhang där de sociala banden försvagats eller försvunnit uppstår risk för kriminalitet. Enligt Hirschi (Cohen & Land 1987: 46f.) påverkas unga och barn lättare än vuxna av de sociala banden, vilket gör teorin än mer relevant eftersom denna studies fokuserar på barn. Det intressanta är om just barnarbete stärker de sociala banden eller motverkar dem. Durkheim ansåg att moral skapas främst genom individens band till familj, nation och "mänsklighet" (Hirschi 2002a: 30). Enligt Hirschis teori

finns det fyra sociala band, det vill säga fyra sorters band vars styrka avgör ifall individen begår brott eller förblir laglydig, trots att det förstnämnda ibland kan vara mer "logiskt" eller fördelaktigt för individen. Viktigt är att poängtera att Hirschi anser att fria viljan enbart är en illusion. Därför har sociala band en så hög relevans i vårt agerande (Hirschi & Gottfredson 1987: 12). Ofta hör de olika sociala banden ihop eftersom det ena leder till det andra (Hirschi 2002a: 27). En ung individs konflikt med föräldrar kan till exempel leda till minskad skolgång, vilket innebär att både anknytning och delaktighet påverkas.

Det första sociala bandet är *anknytning*. Anknytning innebär att individen har kontakt och influeras av andra individer som representera samhällsnormerna och är positiva till att vara laglydiga. En individ med stark anknytning har svårare att agera impulsivt eller aggressivt eftersom omtanke för andras känslor och välmående tas till hänsyn (Hirschi 2002a: 18). Hirschi menar att detta är grunden för mänsklighet (Ibid.).

Det andra bandet är *åtagande*. Åtagande handlar om att när individen ägnar tid åt att uppnå mål i samhället genereras ett kapital som riskeras att gå förlorat (Hirschi 2002a: 20). Exempelvis kan det röra sig om att individen riskerar att förlora sitt jobb om han eller hon blir påkommen med att stjäla från jobbet eller att individen förlorar kontakt med sin familj för att de inte accepterar om individen går med i en kriminell grupp.

Delaktighet är det tredje bandet och betyder att individen är för upptagen av legitima aktiviteter för att ha tid att utföra kriminella gärningar. Exempelvis anser vissa föräldrar att det är dumt eller onyttigt för barn att gå sysslolösa. Därför bör de arbeta för att ha en sysselsättning och inte enbart för att pengarna behövs; detta för att barn ska hållas från dåligt umgänge och kriminella gäng. (Delap 2001: 15; Hirschi 2002a: 22)

Det sista bandet är *övertygelse*. Övertygelse handlar om att individen själv delar åsikten att kriminalitet är fel. Detta skapas genom att individen influeras att ta avstånd från kriminalitet. Allt detta är kontrollmekanismer som "förhindrar" att en individ begår en kriminell handling. Det är viktigt att observera att detta inte betyder att individen nödvändigtvis inte vill agera normbrytande utan bara att denne har argument för att låta bli (Hirschi 2002a:23ff.; 198)

Kritik mot teorin

En kritik mot Hirschis teori tar sikte på att den utgår från att alla skulle begå brott om de hade chansen och att enbart de sociala banden håller oss tillbaka. (Hirschi 2002a: 10f.) Kriminologer är uppdelade mellan dessa två ställningstaganden och det finns god validitet för dem båda och därför kan det inte antas att Hirschis syn är den enda korrekta. I Hirschis teori inkluderas moral som "övertygelse" men ses som något som skapas och inte något som varje individ besitter.

Positivistisk kriminologi grundar sig på antagandet att människans beteende är förutbestämt genom normer och instinkter (Hirschi & Gottfredson 1987:9). I förlängning borde detta innebära att varje människas agerande går att förutspå och med tillräckliga resurser kan man preventivt förhindra kriminalitet. Men den mänskliga faktorn spelar roll och vårt samhälle är fyllt med solskenssagor och maskrosbarn som visar undantag från regeln. Hirschis teori baseras på att det är de sociala banden som styr individens agerande men om det bevisligen finns många undantag, kan teorin verkligen anses giltig? Vidare anses det idag som allmän kändedom att det inte finns någon biologisk skillnad mellan kriminella och laglydiga, en kriminell individ agerar och tänker inte annorlunda (Cohen & Land 1987: 12). Genom Hirschis teori om att övertygelse spelar roll hamnar man lätt i en position som ligger nära biologiska faktorers inverkan (Cohen & Land 1987: 43). Hirschi talar bland annat om hur psykopater har en total avsaknad av sociala band till andra individer, vilket leder till frihet från känsla av skuld och moral (Hirschi 2002a: 17).

Teorin grundar sig på studier av enbart män vilket gör att det egentligen vore fel att tala om den som en teori på individer eftersom hälften av befolkningen indirekt bortsräknades när Hirschi utvecklade den (Hirschi 2002a: 10). Till skillnad från de flesta kriminologiska teorierna tar Hirschis teori om sociala band ingen hänsyn till sociala klasser i samhället och deras eventuella inverkan på individen (Weis 1987: 71). Det kan ses som en svaghet eftersom många andra kriminologiska teorier visar att det finns ett nära samband mellan klasser och kriminalitet. Däremot förtydligar Cohen och Land (1987: 49f.) i boken *Positive Crimology* att det finns ett viktigt samband mellan ekonomi och brottslighet men går inte vidare in på i detalj hur detta kan tillämpas genom Hirschis teori om sociala band.

Hirschis kontrollteoris största svaghet är även dess styrka; den är väldigt bred och tillämpningsbar på många områden. "Bevis" för att styrka teorin är väldigt lätt att finna men detta leder vidare till att skensamband lätt uppstår när exempelvis en kriminell pojke som har dålig kontakt med sina föräldrar antas ha blivit kriminell som en följd av det försvagade sociala bandet till föräldrarna. Men i praktiken kanske pojken hamnade i dåligt umgänge som ledde till det avvikande beteendet och att detta hade skett även om pojken haft en god relation med föräldrarna. Detta är något som även Hirschi själv (2002: 65) är medveten om men han menar att problematiken går att undvika så länge studier utförs professionellt och granskas kritiskt under hela arbetsprocessen. Ytterligare en form av skensamband som kontrollteorin skapar gäller "delaktighet" där en individ anses hållas borta från kriminalitet på grund av att tiden läggs på legitima aktiviteter. Det går inte att anta att all tid som en individ lägger på en legitim aktivitet skulle gå till kriminella aktiviteter om denne inte var upptagen med annat (Hirschi 2002a: 190). Vidare är det nästintill omöjligt att mäta hur mycket tid som legitima aktiviteter tar från kriminella ageranden.

Analys

I detta avsnitt visar jag hur Hirschis teori om sociala band kan användas för att bedöma huruvida sociala band inom klädindustrin kan fungera brottspreventivt för barn som är anställda vid fabriker. Vidare används teorin som grund för att analysera om barnarbete inom klädindustrin i Bangladesh är positiv eller negativ för de berörda barnen. Detta har hög relevans eftersom man enligt UNICEF:s barnkonvention alltid ska ha "barnets bästa" i åtanke (UNICEF 2009 Art. 3). Målet är att bortse från både negativa och positiva ställningstaganden till barnarbete (både kulturellt men även juridiskt) för att fokusera på vad barnen i praktiken mår bäst av och vad som är realistiska lösningar för att förbättra barnens vardag.

Barnarbete som stärker sociala band

Barnarbete i Bangladesh kan på flera sätt betraktas som stärkta sociala band mellan barnet och det konventionella samhället. Studier visar att barnarbete inte nödvändigtvis är negativt för barnen utan det är vilka arbetsförhållanden som de arbetar under som avgör om det har en negativ inverkan på barnet (Boyden & Myers 1998: 39). I Barnkonventionens 32^a Artikel slås det fast: "*Varje barn har rätt att skyddas mot ekonomiskt utnyttjande och arbete som skadar barnet eller hindrar hans/hennes skolgång*" (UNICEF 2009).

Barnarbete i klädfabriker kan vara positivt för barns välmående och utveckling om det arbetet sker i en hälsosam miljö och arbetsuppgifterna inte blir överväldigande för barnet. Varje individ har ett behov av att känna sig behövd och att fylla sina dagar med något meningsfullt. Därför kan arbetsuppgifter ge barn stolthet, självständighet och att de känner att de bidrar till familjens ekonomi och välmående (Boyden & Myers 1998: 75). Barn som har en inverkan på familjens ekonomi får även ett större utrymme att göra sig hörda då familjens andra medlemmar får ett ömsesidigt beroende till barnet. Om jobbet skapar en positiv attityd till arbete och en legal livshållning och uppmuntrar barnet till att utvecklas så ökar det sociala bandet "anknytning" och minskar risken att barnet engagerar sig i illegala aktiviteter. Hur barnet bemöts i arbetsmiljön men även föräldrarnas inställning till att barnet arbetar kan ha en positiv effekt på barnet.

I Bangladesh finns än idag en mycket traditionell kultur. Kvinnors roll är i hemmet och kvinnor värderas än idag lägre än män (Boyden & Myers 1998: 107). Sedan kläindustrins intåg under 1980-talet har dessa fabriker utvecklats till ett yrkesområde där det är socialt accepterat för både gifta och ogifta flickor och kvinnor att arbeta utanför hushållet (Lewis 2011: 15; Delap 2002: 13). Kläindustrin är den största och nästintill enda officiella sektor där kvinnor kan finna jobb och till och med göra karriär. Kläindustrin har runt 2,5 miljoner anställda personer per år och nittio procent av dem är kvinnor (Ibid: 148). Bangladesh är ett av de länder med flest barngiftermål i världen. Trots att landet juridiskt har en åldersgräns på arton år för giftermål är sextiosex procent av kvinnorna (ålder 20-24 år) gifta innan de fyllt arton år enligt en studie gjord av UNICEF (2011: 1). Hälften av samtliga anställda inom kläindustrin är kvinnor under sexton år. Många har anställningen som skydd för att bli bortgifta vid en tidig ålder (Hobbs McKchenie & Lavalette, 1999: 16; Boyden & Myers 1998: 119). Detta är relevant för brottsprevention indirekt eftersom det bidrar till att unga kvinnor kommer utanför husets fyra väggar och blir en del av det moderna samhället som växer fram. Det skapar en stolthet för kvinnan att vara med och bidra till hushållets ekonomi. Samtidigt får hon mer inflytande över sitt liv (Lewis 2011: 150).

Kläindustrin kan därmed, likt skolan, bli en plattform där man sprider information om exempelvis förbud mot våld inom äktenskap. Ur ett långsiktigt perspektiv kan detta bidra till att minska kriminalitet mot kvinnor eftersom isolering i hemmen ökar deras utsatthet. Kläindustrin kan bli till ett forum där kvinnor informeras om allt från hustrumisshandel till arbetsrättigheter. Vidare sänder arbetande mödrar en tydlig signal till sina döttrar och andra barn att även kvinnan

får ta plats på arbetsmarknaden och i den officiella sektorn. Klädindustrin i Bangladesh spelar en stor roll för kvinnans väg mot ett modernt samhälle och stärker hennes deltagande, åtagande och anknytning, enligt Hirschis teori om sociala band. Detta förutsatt att Hirschis teori även stämmer in på kvinnor och inte bara män, vilket inte kan garanteras då teorin baseras enbart på studier av manliga subjekt.

Anledningarna till varför barn börjar arbeta vid ung ålder i Bangladesh är flera. Studier som gjordes under år 2000 visar att barnarbete är den sista tillgången för att bekämpa fattigdom i en familj. Det vill säga att barnen arbetar för att de måste och för att familjens vuxna inte tjänar tillräckligt med pengar (Khanam 2006: 5). Studier från Dhakas slum visar att hushållets inkomst (både mängd men även stabiliteten av den) har ett nära samband till barnarbete. I 60 procent av de familjer där flickor (under arton år) arbetar arbetar samtliga vuxna. Flickorna kan därför ses som en sista utväg för ekonomisk inkomst till familjen (Delap 2002: 1,11). Detta kan ge barnen en stark känsla av ansvar men även en delaktighet i familjens överlevnad och välmående, vilket stärker barnens sociala band "åtagande". Genom att arbeta får barnen vid ung ålder ett åtagande som kan hålla dem borta från kriminalitet och ifall de slutar arbeta riskerar hela familjen att förlora en viktig inkomst. Många små barn arbetar som "piecers", dvs de sätter ihop trådar som gått av i vävmaskiner. Till och med barn under tre år kan hjälpa till genom att krypa under vävmaskiner och plocka upp damm och tygbitar (Seabrook 1999: 29).

Andra studier visar dock att barnarbete inte bara sker eftersom det är nödvändigt för familjens överlevnad utan i Bangladesh finns en stark kultur om att det anses ofint att gå sysslös eller att "bara drälla" (Hobbs McKchenie & Lavalette 1999: 31). I Bangladesh lever det alltjämt kvar en syn av att barn, liksom alla andra, ska "dra sitt strå i stacken". Normerna i samhället är mycket mer accepterande mot barnarbete än den syn vi idag har i västvärlden. (Delap 2001: 1) Det kan även skapa dåligt rykte för en hel familj om en enda familjemedlem utskiljer sig och tydligt är "lat". Det kan finnas två aspekter i detta, det första är att det är negativt laddat att inte bidra i ett samhälle där många behöver dagligen kämpa hårt för sitt leverne. Den andra aspekten är att det inte anses fel av en förälder att sätta sitt barn i arbete vid ung ålder utan snarare visar på att föräldern är mån om att säkra barnet en säker inkomst i framtiden. För många fungerar barnarbete vid klädfabriker som en "betald praktikplats" där barnen får en praktisk utbildning och därmed

väsentlig ökar sina chanser att ha en trygg anställning som vuxen. Genom arbete anser man sig öka barnets sociala band då deras delaktighet, åtagande och anknytning innebär en legitim syssla och inkomst.

I Bangladesh finns en utbredd, negativ och ofta kriminell gängkultur som är lättare att dras in i för den som vid ung ålder spenderar många timmar ensam utan att vara upptagen med en legitim syssla som distraktion (Hobbs McKchenie & Lavalette 1999: 58). Detta är ett problem eftersom det inte finns en utvecklad förskola där barn kan tillbringa tiden när numera båda föräldrarna kan jobba. Ofta får den äldsta i syskonskaran passa resten av barnen (även om denne ibland är väldigt ung själv). Baserat på detta kan man se barnarbete som ett slags delaktighet som minskar risken för barnet att bli kriminell, eftersom barnet istället är upptaget med en mer legitim syssla. Dock kan detta även vara ett exempel på skensamband, enligt kritik mot Hirschis teori, eftersom alla barn som inte jobbar inte blir kriminella.

I Bangladesh är det fler flickor än pojkar som går i skolan, troligen på grund av att massiva satsningar från hjälporganisationer har gjorts på flickor (Khanam 2006: 8). Detta ändras vid fjorton års ålder då flickors närvaro minskar gradvis eftersom familjen och traditionen säger att det inte är passande för den unga kvinnan att vistas dagligen utanför hemmet (Ibid: 9; Boyden & Myers 1998: 41). Den tidigt avslutade skolgången och tidiga giftermål leder till att kvinnans roll anses vara i hemmet och därför ligger det närmare till hands att ett ungt barn i familjen hjälper till och arbetar utanför hemmets väggar medan modern eller kvinnorna i huset stannar hemma och tar hand om hushållet. Dessa barn eller unga fruars hushållsarbete överstiger ofta tjugofem timmar i veckan och klassas därför som barnarbete, enligt Barnkonventionen (UNICEF 2009; Delap 2002: 8). Skillnaden är att barn som arbetar inom hemmet eller jordbruket oftast inte får ut någon lön, vilket är mer förekommande när de arbetar inom fabriker (Boyden & Myers 1998: 24). Därför kan arbete inom klädfabriker vara det bättre alternativet för barns välmående eftersom det finns en yttre kontroll som ska reglera lön och arbetsvillkor. Dock fungerar detta inte helt och lönen betalas inte sällan ut senare än lovat. Det är tyvärr inte alltid som lönen motsvarar de antal timmar som de jobbat (Ibid: 123; Seabrook 1999) men det är fortfarande en större chans att en yttre part ser till barnets välmående än inom den privata sektorn. Skola kan ha en negativ inverkan på barnet om den inte är anpassad till barnets psykiska och fysiska behov.

Exempelvis är det svårt för barn att ta in information om de distraheras av att de är hungriga eller inte har fått i sig tillräckligt med näring. Studier visar att formell skolgång inte är det ultimata för arbetande barn eftersom skolan ofta kombineras med arbete istället för att ersätta arbetstimmarna (Boyden & Myers 1998: 21f., 29, 59, 105). Enligt Khanam (2006: 10f.) kombinerar tjugotre procent av Bangladesh barn som går i grundskolan jobb med skolgången. Det är även tre gånger vanligare att flickor jobbar parallellt med skolgången än pojkar. Detta beror på att man inkluderar hushållssysslor. När hjälp i hushållet exkluderats är pojkarna i majoritet av de barn som arbetar och går i grundskolan.

En viktig aspekt att ta i beaktande är att barnarbete idag är förbjudet i Bangladesh. Men det är lagligt för barn från fjorton år att arbeta om det inte påverkar skolarbete (Boyden & Myers 1998: 189). Dock efterföljs inte dessa lagar och många yngre barn arbetar ändå av olika skäl. Frågeställningen om ifall legalisering av barnarbete kan fungera brottspreventivt är egentligen "självbesvarande" eftersom barn som arbetar olagligt automatiskt blir klassade som kriminella eftersom straffmyndighetsåldern i Bangladesh är nio år. Därför skulle kriminaliteten bland barn formellt minska direkt om man legaliserar deras arbete, alltså rent statistiskt. Det är också värt att nämna att det finns flera vittnesmål som menar att även barn under nio år riskerar att hamna i fängelse av olika skäl.

Det intressanta är hur det påverkar barnen att klassas som kriminella och ifall det har en negativ inverkan på dem. Exempelvis kan det ses som en inkörspport för barn till annan form av kriminalitet om de redan vet att de gör något olagligt och detta minskar steget till att göra något annat som också är olagligt. Därmed kan legalisering ha stor inverkan på barns "övertygelse" eftersom de därmed inte är kriminella och möjligen tar större avstånd från kriminalitet än om de redan från barnsben vet att deras dagliga syssla är kriminell. Vad jag känner till finns det dessvärre ännu ingen studie som visar på inverkan som den kriminella klassningen har för barnen.

Anledningarna varför barn uppges hoppa av grundskolan är varierande. De främsta grunderna är enligt en studie av Khanam att föräldrarna inte har råd att låta barnen gå kvar (tjugosju procent av avhopparna uppgav detta som grund) men en lika hög andel uppgav att de inte vill fortsätta

skolgången. Dock kan man ifrågasätta i hur hög grad detta är barnets beslut eller anhörigas val. Tretton procent av barnen lämnar skolan för att hjälpa till med hushållssysslor men enbart fyra procent avslutade skolgången i förtid för att påbörja en inkomstgenererande aktivitet som exempelvis jordbruk eller fabriksjobb (Khanam 2006; s. 8). Baserat på detta finns det inte ett bevisat förhållande mellan hur många barn som går i skolan och vilka som arbetar. Dock blir det ett stort mörkertal då man inte vet vilket argument som gör att resterande 8,5 procent av barnen inte påbörjar sin skolgång.

Dessa siffror visar att barnarbete inom klädindustrin troligen inte är en betydelsefull faktor till varför barn inte går i skolan. Skolnärvaron skulle troligen inte öka även om man lade resurser på att få bort barnen ur industrin. Viktigt är att notera att mindre än fem procent av alla barnarbetare i Bangladesh jobbar inom industrin. Resten jobbar främst inom jordbruk och i hushåll då sjuttiofem procent av landets befolkning bor på landet, långt bort från Bangladesh industrialisering (Lewis 2011: 21; Boyden & Myers 1998: 25). Givetvis är det fortfarande många barn som påverkas men studier visar att barn som "räddats" från barnarbete ofta går tillbaka för att ha en inkomst (Boyden & Myers 1998: 17). Även om vad barnet själv vill inte alltid är förenligt med vad barnet mår bäst av är det viktigt att dessa barns röster görs hörda (Ibid: 45). Vid intervjuer har det visats att många barn gärna vill arbeta kvar i klädindustrin men att det ofta kan ta upp vilka saker de önskar skulle förbättras eller ändras på (Boyden & Myers 1998: 10). Med det sagt vet man inte om barnen har påverkats till att uttala sig positivt till arbetet och att de egentligen vill vara "lediga" från arbetet och få den vila och lektid som varje barn har rätt till enligt Barnkonvention (UNICEF 2009). När man tidigare har avskedat barn från fabriker har de ofta hamnat på andra jobb som varit ännu sämre för deras hälsa och välmående (Boyden & Myers 1998: 9,221; Seabrook1999: 29). Även de forskare som är emot barnarbete har tankar om hur man kan förbättra situationen för barn som arbetar (Ibid: 13). Barnarbete är något som oförnekligen existerar och realistiska mål behövs för att uppnå "barn bästa" så fort som möjligt. Att lyssna på barns önskemål och arbeta utifrån dem gör att barnen känner att deras åsikter värderas och stärker deras sociala band "övertygelse". De välkomnas att bli en del av samhället och är med på att ändra eller förbättra dess legala normer.

Barnarbete som försvagar sociala band

Klädindustrin i Bangladesh är relativt ung eftersom den tog fart först efter frigörelsen från Pakistan då landet förklarades självständigt år 1971 (Lewis 2011: 46, 136). Det är än idag en industri under utveckling och som behöver förbättras inom många områden för att öka personalens välmående och säkerhet. Under årens lopp har det skapats fackföreningar och hållits demonstrationer. Den trettonde december år 2010 demonstrerade exempelvis tusentals arbetare i Dhaka efter att en lovad lönehöjning uteblivit och det slutade med att flera demonstranter dog i konflikt med polis och än fler förlorade sin anställning (Lewis 2011: 1). Även om den officiella klädindustrin oftast erbjuder en bättre arbetsmiljö än i gruvor, "sweatshops" eller inom jordbruk innebär det inte att det är en sund miljö för barn att vistas i.

Den stora utmaningen och kärnfrågan är hur man ska implementera lagstiftning som inte är anpassad till landets förutsättningar, samhälle eller kultur. Exempelvis finns det en stark mentalitet i Bangladesh om att "alla ska göra nytta". Arbetsmoralen värderas högt och inkluderar även unga barn. I många familjer är det naturligt att även de yngsta ska hjälpa till med vad de kan. Barnkonventionens tjugofjärde artikel (UNICEF 2009) stipulerar att "Traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa ska avskaffas". Detta är svårt att uppnå bland annat eftersom barn ses som en fördelaktig arbetskraft eftersom de är lättare att disciplinera och godkänner en lägre lön än vuxna anställda. (Nielsen 2005: 567; Joshi red. 2006: 176,182). Vidare utnyttjas barn lättare än vuxna eftersom de har mindre skydd i form av fackförbund och kontrakt (Joshi red. 2006:182; Boyden & Myers 1998: 81; Nielsen 2005: 566). I praktiken leder detta till att barn ofta är mycket utsatta och ofta omges av vuxna som utnyttjar deras utsatta situation. Troligen har detta en mycket negativ inverkan på många barns sociala band eftersom de upplever att vuxna kan kringgå eller ignorera landets arbetslagar utan att få några konsekvenser för sina handlingar.

Det är mycket vanligt att i de familjer där barn arbetar finns en vuxen som är arbetslös eller inte arbetar av andra skäl (Nielsen 2005: 566). En studie visar att för runt sextio procent av de minderåriga pojkar som arbetar finns det en vuxen familjemedlem som inte arbetar som oftast är av kvinnligt kön. Ur ett mikroekonomiskt perspektiv är det oftast mer gynnsamt att låta en son på tio år arbeta än att modern i familjen arbetar i fabrik eftersom deras lön är nästintill jämbördig (Delap 2001 ss.8-10). Modern behövs dessutom ofta i hemmet för att sköta hushållsarbete och ta

hand om småbarn. Därför är det ingen egentlig vinst för fabriker eller företag att ha barnarbete utan ur ett samhällsperspektiv blir det bara en förlust eftersom barnen ökar risken att gå miste om skolgång. Detta har även en negativ effekt för barnen då grundskolans funktion är ett forum där barn lär sig moral och att interagera med varandra. Därför kan det fungera för att öka både anknytning och övertygelse. Det är inte heller ovanligt att barn inte får sin lön utbetald eller att den betalas ut senare än utlovat (Nielsen 2005: 566), vilket direkt försvagar barnets sociala band "åtagande".

En annan studie visar att även om jobb upptar tid från kriminalitet så finns det även fall där barn kommer i kontakt med kriminalitet genom arbetet (Hobbs McKchenie & Lavalette, 1999: 58). Naripokkhos analys för SIDA (Juni 1992:3:2:1) menar att andelen läskunniga kvinnor i ett samhälle är en tydlig indikation på hur välmående landet är och hur jämställt samhället är. Skolans syfte är att skapa välmående, kunskap och öka chansen för arbete i framtiden för barnen. Frågan är om arbete verkligen kan ersätta den roll som skolan ska uppfylla för barnen (Boyden & Myers 1998: 33). Risken är att om man accepterar barnarbete stagnerar landets utveckling eftersom det fortfarande är möjligt att barn och familjer prioriterar arbete framför skolgång. Vidare behövs det spridas mer förståelse för syftet med skolgång eftersom många barn inte tycker om grundskolan utan det snarare ses som något "nödvändigt ont" som tar upp tid från deras arbetsbörda hemma (Boyden & Myers 1998: 35,198). Skolan har ett stort problem med sin låga kvalitet på både utbildning och lärare vilket leder till avhopp (UNICEF 2011: 1)

År 1996 arbetade man fram en lösning för att öka närvaron i Bangladesh grundskola. Detta var i samband med att Bangladesh fick ta emot internationell, negativ kritik för barnarbete och deras låga deltagande i skolan eftersom det på den tiden endast var runt trettio procent av befolkningen som påbörjade grundskolan vid fem års ålder (Seabrook 1999: 30). Idén var att staten betalar ut en mindre lön till de barn som närvarar i skolan och på så vis blir det en ekonomisk vinst för familjen att låta barnen närvara. Även om lönen inte motsvarar den som ges vid andra arbeten så var tanken att en mindre lön, skolgång samt att barnen "sysselsätts" erbjuder tillräckligt starka fördelar för att öka närvaron. I praktiken blev inte en enda av dessa "löner" utbetalda utan pengarna försvann på vägen (Nielsen 2005: 566). Det är högst beklagligt, både för barnens skull men även för att det hade varit mycket intressant att se vilken inverkan det hade haft i praktiken.

Korruption är något som än idag omfattar en stor del av Bangladesh samhälle (Lewis 2011: 158). Ett stort problem är att många lagar och bestämmelser som kommer från UNICEF, FN och andra internationella organ är baserade på åldersgränser. Exempelvis klassas varje människa under arton år som barn och ska skyddas mot ekonomisk utnyttjande och mot att utföra arbete som kan äventyra barnets hälsa (UNICEF 2009 Art. 1,32). I Bangladesh likt många andra länder anses ålder inte vara lika viktigt och man håller sällan reda på födelsedagar (Boyden & Myers 1998: 33). Detta i kombination med att Bangladesh är det land i världen med lägst födselregistrering (UNICEF 2011: 1) gör att det är svårt för föräldrar, arbetsgivare och barnet själv att veta vilka bestämmelser som gäller för barnet. Utan en bekräftad ålder är risken stor att de barn som är mogna eller stora för sin ålder riskerar att få en betydligt större arbetsbörda.

Vidare visar statistik att de flesta barn inte arbetar heltid utan majoriteten jobbar intensivt under sina lov eller kombinerar skolgång med arbete (Boyden & Myers 1998: 21-22,105). Därför är det barnens fritid och tid för läxor som drabbas av arbetet, vilket kan ha en mycket försvagande effekt på deras sociala band "åtagande" eftersom det påverkar negativt hur barnen fysiskt, emotionellt och socialt utvecklas (Ibid: 29;32). Statliga inspektioner av klädindustrin i Bangladesh har skapats för att kontrollera fabrikerna och motverka barnarbete (Boyden & Myers 1998: 183,208). Ett stort problem är dock att som läget är idag menar Bangladeshs regering att man helt enkelt inte har resurser nog att kontrollera att barn inte arbetar i fabrikerna (Nielsen 2005: 565) och därför är det logiskt att resonera att det troligen inte finns kapacitet för att kontrollera att skolundervisningen sköts och att antalet arbetstimmar inte skadar barnen. De flesta fabriker säljer till "buying houses" och har ingen direkt kontakt med internationella detaljhandlare och företag (Lewis 2011: 150). Detta gör att det är svårt för de utomstående företagen att komma in och kontrollera hur situationen är i fabrikerna.

Det är inte ovanligt att barnen blir fysiskt bestraffade på jobbet. (Brignall & Butler 2014; Nielsen 2005: 566). En arbetsgivare vid en klädfabrik uppger att han gärna anställer barn eftersom de är lättare att disciplinera och ofta lydigare än vuxna anställda (ILO 2010: 567). Om de utsätts för våld och förtryck på arbetsplatsen riskerar detta leda till minskade sociala band eftersom barnen tar avstånd från den miljö som behandlar dem illa. Många barn inom klädindustrin får också

arbetsskador. Det svåra är att bevisa att sjukdom eller skada kommer från just arbetsplatsen (Boyden & Myers 1998: 75, 96), vilket leder till att barnen ytterst sällan får ersättning vid sjukskrivning eller behov av sjukvård. Barn är känsligare än vuxna under långa, monotona arbetsdagar eftersom deras kroppar fortfarande växer och de lättare påverkas mentalt (Boyden & Myers 1998: 81ff.). Flera fall har dokumenterats där barn i klädfabriker inte har tillgång till rent vatten, ordentliga toaletter och får utstå miljögifter, dålig ventilation samt högt ljud från maskiner (Ibid. 86; Nielsen 2005: 566). Ett problem är att lönen för vävare har gått ner (eftersom handvävare konkurrerar med stora fabriker med maskinvävar) vilket leder att familjen får hjälpas åt för att skrapa ihop inkomsten. Det innebär att barn vid tre års ålder ibland sitter vid väven (Seabrook 1999: 29). Detta går rakt emot Barnkonventionens riktlinjer. Om Bangladesh som stat inte kan kontrollera barnens förhållanden, är det inte då bättre att förbjuda barnarbete helt?

Det är inte ovanligt att barn inte får betalt när de jobbar i "anhörigs ställe", till exempel om fadern är skadad och inte kan utföra sin vanliga arbetsbörda. Skillnaden är att de då arbetar utan lön (Seabrook 1999: 30). Andra svårigheter som har uppdagats är att barn får utstå emotionella trakasserier, utebliven lön och att vuxna inte visar dem något förtroende. Flera barn uppger att de är fast i en jobbig situation eftersom de behöver arbeta men är väl medvetna om att de inte mår bra av det (Boyden & Myers 1998: 81f., 123). Det är ett starkt argument för att barnarbete i detta fall inte är förenligt med "barnets bästa". Dessutom riskerar arbetet att försvaga barnets sociala band "delaktighet" då barnen kan välja kriminell utväg för att slippa det arbete som är skadligt.

Det finns en anledning till att man har förbjudit barnarbete och varför västvärlden medvetet har arbetat bort barnarbete. Vi anser det moraliskt fel och att barns bästa är att de ska få leka, utvecklas och gå i skolan utan att inkomstansvar vilar på deras axlar. Är det moraliskt försvarbart för oss i västvärlden att godkänna att barn i Bangladesh ska arbeta i fabriker medan våra barn har en självklar skolgång? Vilken signal sänder det till barnen i Bangladesh och blir vi inte aktiva i att öka den globala segregeringen? Utvecklingen i Sverige är ett tydligt ställningstagande att vi är emot barnarbete. Om man legaliserar barnarbete i Bangladesh medan det förblir illegalt i västvärlden sänder det eventuellt en signal till Bangladeshs barn att de inte har samma rätt till skolgång och framtid. Denna signal minskar både delaktighet och framför allt barnets sociala band "övertygelse", eftersom omgivningen förmedlar budskapet att de inte har samma rättigheter

som andra barn i världen.

Genom att öka barnens välmående i vardagen och skapa förutsättningar för en trygg miljö minskas risken att de gör kriminella aktiviteter för att exempelvis öka sin inkomst (Hobbs McKchenie & Lavalette 1999: 58). Bättre välmående leder även till en större förlust ifall de blir påkomna med att exempelvis stjäla från jobbet och därmed förlorar sin anställning. Detta är ett bra exempel på åtagande. Men faktum är att skolgången eller annan aktivitet fyller denna funktion lika bra som barnarbete kan göra och detta kan inte ses som argument nog att legalisera barnarbete. Vuxnas liv påverkas i hög grad av hur deras barndom varit och därför är det viktigt att barn tillfrågas vad de själva önskar. Det glöms alltför ofta bort när beslut ofta fattas långt bort från där de ska verkställas (Boyden & Myers 1998: 17, 28). Ett flertal barn uppger att de vill arbeta även om de inte ekonomisk måste eftersom de då känner sig behövda och att de bidrar till familjens välmående (Ibid: 117). Barnarbete är utbrett i Bangladesh men många barn menar att de hellre jobbar i fabrik än i hushåll eftersom de då värderas högre och forskning visar att i hushållssektorn löper barnen en högre risk att utsättas för missförhållanden (Ibid: 99; IPEC, 2011: 49). För att barnarbete ska bli något som inte försvagar barnens sociala band "övertygelse" måste man först skapa en vilja hos berörda barn och familjer att vilja studera eller undvika arbetet, istället för att se det som en ekonomisk lösning eller en säkring för barnets framtid i form av praktikplats.

En avgörande faktor för att barnarbete har minskat i utvecklingsländer är när man gjorde grundskolgången obligatorisk år 1991 och skapade en statlig skola i Bangladesh. (Delap 2001: 3; Lewis 2011: 193; UNICEF 2009 Art. 28) Grundskolan i Bangladesh är kostnadsfri i enlighet med Barnkonventionens 28:e artikel (UNICEF 2009). För att ytterligare öka förutsättningarna för barn att gå i skolan beslutade man i Bangladesh att skolan även står för kostnaden för kurslitteratur, skoluniform och de andra utgifterna som skolgång ofta innebär och som i praktiken gör att familjer inte har råd att låta barn gå i skolan (Khanam 2006: 7). Detta innebär att den enda ekonomiska inverkan som skolgången har på familjen är de "förlorade" timmarna av inkomst då barnen går i skolan istället för att arbeta.

Långsamma förändringar eller hastigt hopp

Syftet med denna studie har varit att ta reda på vad barnen mår bäst och om barnarbete kan fungera brottspreventivt men för att studien ska komma till nytta måste svaret även vara realistiskt genomförbart i praktiken. Hur man för barnets bästa ska hantera barnarbete i Bangladesh handlar om hur man på bästa sätt fokuserar på landets hållbara utveckling. Söker man en *quickfix* eller en långsiktig hållbar lösning? Det handlar om ifall man ska skapa en lagstiftning som är anpassad till kulturen och samhällets utveckling eller om man ska lagstifta för att forcera samhället att utvecklas och anpassas till lagstiftningen. Vid lagstiftning finns det två sorters propositioner där det första är att man önskar införa en lag då den i praktiken redan efterföljs, exempelvis då Sverige år 1990 tog bort sinnessjukdomsstatusen från homosexualitet eftersom det i stor del redan var accepterat i samhället och lagstiftningen ansågs förlegad. Motsvarande lagstiftning i Bangladesh skulle vara om barnarbetet legaliserade eftersom det i praktiken sker och i hög grad är accepterat. Andra alternativet är att man bemöter barnarbete genom att ta avstånd från det. Genom att legalisera barnarbete skulle man gå direkt emot Barnkonventionens direktiv och mål (UNICEF 2009). Sedan får man arbeta utifrån det och söka andra lösningar.

Frågan är om Bangladesh som nation ekonomiskt kan hålla 40 procent av sin befolkning (de under arton år) från arbete legalt och om landet kan täcka utgifterna som det skolgång för alla skulle medföra. Idag beräknar man att runt 91,5 procent av barnen i Bangladesh påbörjar skolgång när de är fem år gamla i första klass och därefter minskar antalet elever gradvis varje årskurs (Daleke red. 2011 b). Av de 91,5 procenten så är det nio procent som lämnar grundskolan i förtid, innan de fyllt sjutton år (Khanam 2006: 8). I början av 1900-talet var runt fyrtio procent av Sveriges befolkning under arton år (Raneke 2013). Då var det fortfarande lagligt för barn från nio års ålder att arbeta inom industrier. Det fanns ingen åldersgräns alls för att hjälpa till inom jordbruket (Forsström 2010). Det var först på 1940-talet som en åldersgräns på fjorton år sattes in för barnarbete. Detta visar att Sverige populationsmässigt befann sig i motsvarande situation. Dessutom har livssnittet ökat i Bangladesh från fyrtiofyra år (år 1970) till sextiotvå år mätt år 2003 (Lewis 2011: 181), vilket leder till att även de har en ökande grupp äldre där majoriteten troligen inte är arbetsföra då de utfört tungt arbete tidigare under sitt liv. Situationen i Bangladesh fabriker motsvarar också hur det såg ut under industrirevolutionen under 1800-talets början i England då det var vanligt för barn att arbeta i textilkvarnar (Seabrook 1999: 1999: 30; Boyden &

Myers 1998: 134). Är det realistiskt att uppmana Bangladesh att "hoppa" tvåhundra år framåt, på bara ett par år? Landet utvecklas i hög takt men även om industrialiseringen haft stor inverkan på landets utveckling så är arbetskraften en stor del av klädindustrin. För att klara av konkurrens från andra länder så arbetar anställda i fabriker ofta långa arbetspass och det är inte ovanligt att de är mellan 12-14 timmar i sträck får anställda som bara är elva år (Seabrook 2009: 34). Detta visar på att även om barnarbete kan ha en negativ effekt på barnen behöver man en alternativ inkomst eller syssla som är socialt accepterad (Boyden & Myers 1998: 73).

Slutsats

Denna uppsats har behandlat hur barnarbete inom klädindustrin i Bangladesh påverkar barnens välmående och ifall det har en brottspreventiv funktion. Bangladesh är ett relevant land för studien eftersom landet är helt beroende av export från klädindustrin och det finns dokumenterade fall av barnarbete inom sektorn. Vidare är barnarbete ett globalt problem som varje individ påverkas av indirekt. För att samla ihop tillräcklig med material valde jag att göra en studie av sekundärmaterial från vetenskaplig litteratur, organisationers texter och journalistiska texter om ämnet.

Travis Hirschis teori (2002a) om sociala band användes för att utreda om barnarbete är brottspreventivt och barnets bästa. Mitt bidrag till forskningen är att jag valt denna etablerade teori men använt den inom ett nytt fält, vilket gav mig möjlighet att adekvat analysera barnarbete och få fram nya insikter. Studiens slutsats är att barnarbete kan både vara negativt men också positivt för barnet: positivt för att det kan stärka barnets sociala band om barnet mår bra på arbetsplatsen, kan bidra till familjens ekonomi och erhålla en "nyttig" identitet i ett traditionellt präglad samhälle men negativt då många barn behandlas illa inom industrin, fjärras från skolarbete, särskiljs från Västvärldens barn och ibland kommer i kontakt med kriminalitet genom arbetet.

För att man ska nå barnets bästa tror jag att man behöver utgå ifrån att "barnets bästa" idag endast kan uppnås om det är förenligt med vad som marknadsekonomiskt är mest fördelaktigt eller åtminstone inte innebär en större förlust för fabriker och företag. Detta skulle kunna uppnås

genom en kompromiss, ifall exempelvis barnarbete legaliseras inom klädindustrin med strikta bestämmelser. Exempelvis kan en klädfabrik erbjuda att barn mellan 5-14 år (grundskoleåren) kan anlitas men att de då får tre timmar skolundervisning under förmiddagen och sedan fyra timmar betald arbetstid under eftermiddagen om de närvarat på lektionerna. Givetvis skulle detta innebära en större utgift för företaget eller fabriken men inte en lika stor förlust som att inte låta barnen arbeta samt att företag sedan tidigare visat sig vara villiga att engagera sig i *Corporate social responsibility* (CSR). Det är också rimligt att tänka sig att en mer välutbildad arbetskraft gynnar näringslivet på sikt.

De nya insikterna är att barnarbete inte alltid är negativ utan det är hur arbetsplatsens miljö ser ut som avgör vilken inverkan det får på barnet. Från ett idealiskt perspektiv är barnarbete inte det bästa alternativet för barns välmående och bör avvecklas så att barn istället får möjlighet att utvecklas genom skolgång och fritid, enligt Bankkonventionens punkter. För att detta ska ske så behövs landets sociala inställning ändras till barnarbete och barns roll i samhället. Vidare måste det skapas alternativa inkomster för att barn ska slippa arbeta och familjen ska ha råd att låta dem gå i skolan. I nuläget har Bangladesh som stat inte resurser för att förhindra barnarbete och därför är det bättre att utarbeta en realistisk lagstiftning som skyddar barnets välmående för att senare sträva efter att eliminera barnarbete i framtiden. Ett första steg skulle kunna vara att politiker exempelvis ökar beskattningen av industrin för att ha råd med reformer och kontroller.

Referenser:

Brignall, Miles & Butler, Sarah (2014) *Bangladesh garment factories still exploiting child labour for UK products* (Elektronisk):The Guardian.

Tillgänglig:<http://www.theguardian.com/world/2014/feb/06/bangladesh-garment-factories-child-labour-uk> [2014-03-15]

Cohen, Lawrence E & Land, Kenneth C (1987) I Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (red.) *Positive criminology* Newbury Park, Calif.: Sage

Daleke, Pia (red.) (2011 a). *Befolkning & språk* (Elektronisk):Landguiden.

Tillgänglig:<http://www.landguiden.se/Lander/Asien/Bangladesh/Befolkning-Sprak> [2014-04-15]

Daleke, Pia (red.) (2011 b). *Utbildning* (Elektronisk):Landguiden.

Tillgänglig:<http://www.landguiden.se/Lander/Asien/Bangladesh/Utbildning> [2014-04-15]

Daleke, Pia (red.) (2011 c). *Industri* (Elektronisk):Landguiden.

Tillgänglig:<http://www.landguiden.se/Lander/Asien/Bangladesh/Industri> [2014-08-12]

Daleke, Pia (red.) (2014). *Modern historia* (Elektronisk):Landguiden.

Tillgänglig:<http://www.landguiden.se/Lander/Asien/Bangladesh/Modern-Historia> [2014-04-15]

Deith, Jane (2013). *Dhaka factory collapse: No compensation without DNA identification* (Elektronisk): BBC News. Tillgänglig:<http://www.bbc.com/news/magazine-24080579> [2014-04-26]

Delap Emily (2002) *Economic and Cultural Forces in the Child Labour Debate: Evidence from Urban Bangladesh* The journal of development studies, Vol 37, No4. April 2001. ss. 1-22.

London:Frank Cass

Elias, Norbert (2012). *What is sociology?* Rev. ed. Dublin: University College Dublin Press

Franklin, Travis W, Gau, Jacita M & Pratt, Travis C (2011). *Key Ideas in Criminology and Criminal Justice* Elektronisk: Sage

Forsström, Anders (2010) *Utbrett barnarbete i Sverige under 1800-talet* (Elektronisk):Dagens Nyheter Tillgänglig:<http://www.dn.se/nyheter/vetenskap/utbrett-barnarbete-i-sverige-under-1800-talet/> [2014-03-03]

Goen, Jo, Ling, Birgitta & Myers, William (1998). *What works for working children* 1. ed. Stockholm: Rädda barnen

Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (red.) (1993). *Commentary: testing the general theory of crime*, Crime and justice (Elektronisk) Chicago: University of Chicago Press

Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (red.) (1987). *Positive criminology* Newbury Park, Calif.: Sage

Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (red.) (1994). *The generality of deviance*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers

Hirschi, Travis (2002a). *Causes of delinquency* New Brunswick, NJ: Transaction Publishers

Hirschi, Travis (2002b). *The craft of criminology: selected papers* New Brunswick, N.J.: Transaction

Hobbs,Sandy, McKechnie, Jim & Lavalette, Michael (1999). *Child labour: a world history*

companion Oxford: ABC-Clio

International Labour Office [ILO] (2010). *Accelerating Action Against Child Labour: Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work* (Elektronisk) Geneva: International Labour Office

International Programme on the Elimination of Child Labour [IPEC] (2011) *Children in hazardous work: What we know, what we need to do* (Elektronisk) Geneva: International Labour Office

Joshi, S. C. (red.) (2006). *Child labour: issues, challenges and laws* New Delhi: Akansha Pub. House

Khanam, Rasheda (2006) *Child labour and school attendance: evidence from Bangladesh* (Elektronisk):Munich Personal RePEc Archive [MPRA] Tillgänglig:<http://mpa.ub.uni-muenchen.de/6990/> [2014-05-10]

Lewis, David (2011). *Bangladesh: politics, economy and civil society* New York: Cambridge University Press Libris (2014). (Elektronisk):Libris Tillgänglig:<http://libris.kb.se/> [2014-02-20]

Lundin (2008) I: Wästerfors, David & Sjöberg, Katarina (red.). *Uppdrag: Forskning: konsten att genomföra kvalitativa studier* Malmö: Liber

Mohammad, Niaz Asadullah (2008) I: *The European Journal of Development Research* Vol. 20, No. 3, September 2008, 482-496, *Sense in sociability? Maternal education, social capital and child schooling in rural Bangladesh* (Elektronisk): F. Cass,

Montfort, Mlachila & Yongzheng, Yang (2004) *The End of Textiles Quotas: A Case Study of the Impact on Bangladesh* (Elektronisk): International Monetary Fund

Naripokkho (Juni, 1992) *Bangladesh*. Stockholm: SIDA

New Internationalist (2004) I: New Internationalist, juli. *Buried alive* (Elektronisk):New Internationalist

New Internationalist (2006) I: New Internationalist, april. *Keep buying* (Elektronisk):New Internationalist

Nielsen, Michael E (2005). *The politics of corporate responsibility and child labour in the Bangladeshi garment industry* SAKNAR PUBLICERINGSORT:Blackwell Publishing Limited

Raneke, Anders (2013) *Antalet barn väntas öka i Sverige* (Elektronisk): Statistiska Centralbyrån
Tillgänglig:<http://www.scb.se/sv /Hitta-statistik/Artiklar/Antalet-barn-vantas-oka-i-Sverige/>
[2014-05-03]

Seabrook, Jeremy (1999) *Even babies are put to work* (Elektronisk):New Statesman

Seabrook, Jeremy (2009) *Why children work* (Elektronisk): New Internationalist

SOU 1997:116 Barnkommittén *Barnets bästa i främsta rummet: FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige. Bil., Barnets bästa : en antologi. Kap.7 Barnets rätt till liv och utveckling* Stockholm: Fritze

Taylor, Claire (2001) *The relationship between social and self-control: Tracing Hirschi's criminological career* In: Theoretical Criminology Elektronisk: Sage

United Nations International Children Emergency Fund [UNICEF] (2014a). *Bangladesh* (Elektronisk): UNICEF

United Nations International Children Emergency Fund [UNICEF] (2013) *Barnarbete* (Elektronisk):UNICEF Tillgänglig:<http://unicef.se/fakta/barnarbete> [2014-02-11]

United Nations International Children Emergency Fund [UNICEF] (2009). *Barnkonventionen*. Stockholm: UNICEF

United Nations International Children Emergency Fund [UNICEF] (2011) *Challenges facing the children of Bangladesh* (Elektronisk):UNICEF
Tillgänglig:http://www.unicef.org/bangladesh/overview_4841.htm [2014-02-11]

United Nations International Children Emergency Fund [UNICEF] (2012) *UNICEF Annual Report 2012 for Bangladesh, ROSA* (Elektronisk):UNICEF
Tillgänglig:http://www.unicef.org/about/annualreport/files/Bangladesh_COAR_2012.pdf [2014-02-11]

United Nations International Children Emergency Fund [UNICEF] & International Labour Organization [ILO] (2004) *Addressing child labour in the Bangladesh garment industry 1995-2001*. Geneva & New York:UNICEF & ILO

Williams, Franklin P. & McShane, Marilyn D. (2004). *Criminological theory* 4th ed. Upper Saddle River, N.J: Pearson Education

Weis (1987) I Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (red.) *Positive criminology* Newbury Park, Calif: Sage

Wingborg, Mats (red.) (2014) *Bangladesh* (Elektronisk):LO-TCO Biståndsnämnd
Tillgänglig:<http://www.lotcobistand.org/bangladesh> [2014-05-05]

Wästerfors, David & Sjöberg, Katarina (red.) (2008). *Uppdrag: Forskning: konsten att genomföra kvalitativa studier* Malmö: Liber